

Ljubomír DŽINGOZOV, ZK4

Martin BARTOŠ, ZK4

Michal ŠTOKINGER, ZK 5

Údolí Narmady

Charakteristika území

Narmada je pátá největší indická řeka a největší z těch, které na poloostrově Přední Indie tečou na západ. (Teče do Khambátského zálivu). Pramení v pohoří Maikal u hory Amarkantak ve výšce 1057m nad hladinou moře ve státě Madhya Pradesh. Je dlouhá 1312km a ústí do Arabského moře. Protéká třemi indickými státy – Madhya Pradesh, Maharastra a Gujarat. Přibližně 90% délky toku připadá na Madhyapradesh, nejmohutnější je v Gujaratu. Údolí řeky bylo osídleno člověkem již v pravěku. Narmada je podle starých textů jednou z nejposvátnějších indických řek. Břehy řeky jsou lemovány chrámy a dalšími památkami. Osídlení údolí je velmi pestré – autonomní kmeny v pralese, i zemědělská společnost. Údolí řeky se nachází mezi poledníky 72° 32' a 81° 45' v.d. a rovnoběžkami 21° 20' a 23° 45' s.š. Pohoří Vindhya na severu, Satpura na jihu a Maikala na východě uzavírají protáhlé údolí. Jeho maximální šířka je 234km. Prvních 1077km řeky teče indickým státem Madhya Pradesh, dalších 35km řeky tvoří hranici mezi státy Madhya Pradesh a Maharashtra, následujících 39km tvoří hranici mezi státy Maharashtra a Guajrat a posledních 161km řeky teče Gujratem. Z celé plochy povodí (1 Lakh sq. km) leží ve státu Madhya Pradesh 87%, 2% připadají na stát Maharashtra, 11% na Gujarat. Řeka je známá jako živá linie státu Madhya Pradesh. Množství využitelné vody z řeky v Navagamu v Gujaratu bylo odhadnuto na 34,537 miliónů m³. Narmada by mohla zavlažovat až 6 miliónů hektarů a vytvořit až 3000MW v hydroelektrárnách.



Historie

Nápad přehradit řeku Narmadu se objevil už na konci 19. století v době britské kolonizace. První indická „zavlažovací komise“ ve správě z roku 1910 zmiňuje přehradu blízko města Bharuch. Ale černá aluviální půda regionu nebyla vhodná pro gravitační zavlažování. Myšlenka přehradit řeku vyvstala opět po osamostatnění Indie za vlády Nehrua, který prezentoval přehradu jako chrám moderní Indie. První ministr Indie Sarda Vallabhbai Patel, který pocházel ze zemědělského prostředí centrálního Gujaratu, snil o využití potenciálu řeky k užitku jeho vlastních lidí. Tato idea začala být velmi silná a byla přejímána každým politikem z Gujaratu. Projekt „Údolí Narmady“ byl od samého začátku kontroverzní a zpochybňoval právo. V roce 1965 naplánovala „Khosla committee“ 530 stop vysokou hráz v Naygamu (v místě kde je dnes přehrada Sarda Sarovar). Přehrada měla přinést 13,9 MAF (million acre feet) vody státu Madhya Pradesh 10,6 MAF vody Gujaratu. Tento návrh se hned stal předmětem sporu „břehových“ států - Gujarat, Maharashtra, Madhya Pradesh – kvůli rozdělení nákladů a zisků. Premiér státu Madhya Pradesh, pan Govind Narayan Singh, byl

proti rozsáhlému zaplavení území a popíral práva Gujaratu na větší podíl vody z řeky. Gujarat zase požadoval větší množství vody na projekty zavlažování ve vyprahlých oblastech v regionu Kač. V této snaze zatáhl Gujarat také stát Rajasthan do jednání, ačkoli ten s tímto problémem neměl nic společného. V roce 1969, vláda Indie pod vedením Indira Gándího vytvořila tribunál na řešení otázek kolem údolí Narmady, aby se vyřešil spor mezi státy. Tribunál sám byl předmětem dohadů mezi Gujaratem a Madhya Pradeshem. Madhya Pradesh navrhoval přehradu 210 stop vysokou, Gujarat požadoval 530 stop. Gujarat požadoval objem 22 MAF, Madhya Pradesh mu chtěl povolit jen 4 MAF. Nakonec v roce 1979, po 10 letech rokování, se rozhodl tribunál ke kompromisnímu řešení. Přiřkl Gujaratu 9 MAF a výška hráze se plánovala na 453 stop. Dodatečně byly výšce hráze v plánu přidány z neznámých důvodů 2 stopy. Madhya Pradesh výsledek akceptoval. Celé rysy rozvojového plánu pro území Narmady se objevily až na konci 80. let. Je to ambiciózní plán, podle kterého se má na řece Narmadě a jejích přítocích postavit celkem 30 velkých, 135 středních a 3000 malých přehrad. Kdyby byly všechny tyto přehrady někdy postaveny, řeka by zmizela a zůstala by soustava jezer. Z velkých 29 přehrad je 5 hotových. Zbývající přehrady mají být dokončeny ve dvou fázích. V první fázi 6, ve druhé zbývajících 18. Tribunál (The Narmada Tribunal) přiřknul 18,25 M.A.F. vody státu Madhya Pradesh, protože revize přerozdělení vody prý proběhne až v roce 2025.

Protesty

Ze zmíněných 30 velkých přehrad, projekty Sardar Sarovar a Narmada Sagar jsou „megapřehrady“. Dohromady s navrhovanými přehradami Maheshwar a Omkareshwar tvoří komplex. Boj lidí z údolí Narmady proti obřím přehradám začal, když začalo být organizováno jejich vysídlení – v letech 1985-86. Od té doby se odpor rozšířil i na ostatní plánované přehrady v různých fázích plánování a stavby. Především na Maheshwar, Narmada Sagar, Maan, Goi a Jobat. Tawa a Bargi byly dokončeny v roce 1973 a od roku 1989 se lidé kteří byly z území jimi zatopeného vystěhování začali organizovaně domáhat svých práv.

Sardar Sarovar je největší z plánovaných 30 velkých přehrad. S navrhovanou výškou 136m (455 stop) byla ohniskem sporu mezi plánovači přehrad a „Narmada Bachao Andolan's opposition“. Vláda tvrdila, že přehrada bude zavlažovat více než 1,8 miliónů hektarů, nejvíce v Gujaratu a Rajasthanu, a zavlaží vyprahlé oblasti v Kači a Saurastře v Gujaratu. Oponenti tvrdili, že jsou tyto odhady hodně nadsazené. Mimo to projekt vystěhuje více než 320 000 lidí a ovlivní negativně životy mnoha dalších. Pokud by byl

projekt dokončen – včetně plánovaných kanálů – byl by postižen přinejmenším milión lidí. V letech 1990-91 proběhla řada demonstrací. Světová banka (měla na výstavbu přehrady dát 450 miliónů dolarů). Nádrž na řece Narmada si měla vyžádat vystěhování 90 000 lidí, zaplavit 245 vesnic, několik set čtverečních kilometrů tropických pralesů a zemědělské půdy. Úvěry banky měly celkem dosáhnout výše 890 milionů USD. Záměr se v Indii stal předmětem sporu mezi obcemi a vládou a vyvolal masové protesty Indů. SB poprvé v historii pověřila nezávislou komisí (podle jména svého předsedy nazývaná Morseova), aby projekt přehodnotila. Komise zjistila, že SB v původním hodnocení dopadů opomněla jednu část projektu, a tak se počet vysídlených lidí zvýšil o dalších 140 tisíc. Zároveň bylo odhaleno opakované porušení interních pravidel v bance a nedostatky v kompenzacích vystěhovaným lidem. Komise doporučila "od projektu odstoupit a zvážít jej celý znovu". Management banky vzápětí vypracoval pro své výkonné ředitele zprávu "Další kroky", která obhajovala pokračování v projektu. Komisaři reagovali obviněním banky ze lži a manipulace. Rada ředitelů přesto rozhodla v projektu pokračovat. Vlna kritika se ještě zvětšila. Nakonec v březnu 1993 vedení banky uzavřelo politický obchod s indickou vládou, podle kterého kabinet v Dillí od úvěru odstoupil za slib několikanásobně většího balíku jiných půjček.

Následná petice organizovaná NBA volající po celkové revizi projektu zviditelnila znepokojení obyvatel a vrchní indický soud zastavil výstavbu přehrady v roce 1995 – ve výšce 80,3m. V roce 1999 však povolil pokračování stavby do výšky 88m. Mělo tak být zatopeno asi 50 vesnic (2000 rodin). 18. října 2000 vydal vrchní indický soud rozsudek o přehradě Sardar Sarovar. Povolil stavět hráz dál podle původního plánu do výšky 138m. Tribunál (Narmada Water Disputes Tribunal Award) konstatuje, že plocha pro vystěhované by měla být k dispozici nejpozději rok před zatopením. Vrchní soud vůbec neřešil otázky přesídlení, environmentální otázky, cenu projektu a jeho přínos.

15.5.2003 byla stanovena výška hráze přehrady Sardar Sarovar na 100m. 15000 rodin tak bylo odsouzeno k vystěhování, nikdo je neodškodnil. Od 25.5.2003 stovky lidí demonstrovali ve městě Nasik před úřady. Stát Maharashtra na to nijak nereagoval.

Oponenti plánu tvrdí, že je protiprávní a nemorální a odhady pozitivních dopadů jsou vysoce nadhodnocené. Program se prý opírá o nepravdivá fakta o hydrologii a seismologii a jeho realizace směřuje porušení lidských práv obrovským měřítkem. Také věří, že voda a energie může být pro obyvatele údolí Narmady a státu Gujarat získávána alternativními technologiemi

a pomocí plánovacích procesů, které budou sociálně, ekonomicky a ekologicky přijatelné. Přehrady prý budou stát obrovské peníze a přinesou velké zisky jen malé skupině lidí. Zkušenosti se stavbou velkých přehrad ukazují, že mají tyto díla velmi negativní ekologický vliv. Rozsáhlé vyprahlé oblasti státu Gujarat sice vodu potřebují, ale tento plán problém nikdy nevyřeší. Sardar Sarovar bude po dokončení kanálů (nejdříve v roce 2025) zahrnovat 80% zavlažovací vody Gujaratu, ale ovlivní by jen malou část zemědělské půdy v suchých oblastech (Kač – 1,6%, Saurashtra – 9%). Ty z plánu neprofitují.

Přestěhování a odškodnění

The Narmada Control Authority (NCA) má moc a právo vykonávat vše, co schválí tribunál (Narmada Water Disputes Tribunal (NWDT)). NWDT vydal rozkaz k vystěhování obyvatelstva z oblasti, která má být zatopena. Každá vystěhovaná rodina, jejíž pozemek bude z více než 25% zatopen, má dostat minimálně 2ha nově zavlažované půdy. Také bylo stanoveno, že všichni dotčení (postižení) lidé, ať už půdu vlastní nebo ne, mají právo na pozemek o rozloze 502m² na stavbu domu a mohou požádat o dotaci na přestěhování Rs. 750 na rodinu (od r. 1980?). Také byly vydány příkazy ke zvýhodňování vystěhovaných obyvatel při obsazování nově zavlažované půdy. Projektem postižení lidé z Maharashtry a Madhya Pradeshe mají právo se usadit i v nově zavlažovaných olastech v Guajratu.

Charakteristika stran konfliktu

Obyvatelstvo

Až 1 milión obyvatel má být dotčeno zatopením údolí Narmady.

Případ přehrady Sardar Sarovar je jedním z mála, kdy odpor místních obyvatel donutil SB vzdát se svých plánů, zároveň ale dokazuje, že tato možnost existuje.

Záměr vyvolal masové protesty, v Indii i v zahraničí. Stal se významnou politickou otázkou a předmětem sporu mezi místními obyvateli a centrální indickou vládou. Kritici mimo jiné upozorňovali, že údaje o budoucí produkci elektřiny a zavlažovací kapacitě jsou silně nadhodnocené. Vedení banky tváří v tvář hrozbě, že přijde o každoroční příspěvek amerického Kongresu, po několika letech realizace projektu kapitulovalo a — poprvé v historii této instituce — pověřilo nezávislou komisi, aby projekt zhodnotila.

Světová banka

Jedním z nejznámějších vodních projektů SB je přehrada Sardar Sarovar na indické řece Narmada. Výstavba začala v roce 1961 a přehrada by měla na 1300 kilometrů dlouhé řece ústící do Arabského moře vytvořit 348 kilometrů čtverečních velké jezero. Výkon přehrady má dosáhnout 1450 megawattů a součástí projektu jsou i stovky menších hrází usnadňujících zavlažování v okolí řeky.

Když se řekne Světová banka, mluví se ve skutečnosti o seskupení čtyř formálně nezávislých institucí. Do její skupiny náleží Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD), Mezinárodní rozvojová asociace (IDA), Mezinárodní finanční korporace (IFC), Multilaterální agentura pro garance investic (MIGA). Členem banky je celkem 181 zemí, mezi nimi i Česká republika. Počet hlasů, jimiž jednotlivé země při rozhodování disponují, se určuje podle velikosti finančního příspěvku: největší mají Spojené státy (kolem 15 %), váha hlasu České republiky činí pouhých 0,38 %. Banka pořádá každoročně shromáždění, jakousi obdobu valných hromad akciových společností. Banka vkládá prostředky do rozličných rozvojových projektů, dále na tzv. programy strukturálních a sektorálních úprav, a na úvěry v oblastech, jako je zdravotnictví či školství.

Symbolem nekompetentnosti Světové banky se stala její půjčka na přehradu Sardar Sarovar v indickém státě Gudžarát. Ta je od začátku 90. let úhelným kamenem kontroverzí mezi bankou a jejími kritiky. Podle původních odhadů si nádrž na řece Narmada měla vyžádat násilné vystěhování minimálně 90000 lidí, zaplavit 245 vesnic, stovky čtverečních kilometrů tropických pralesů a zemědělské půdy. Úvěry banky měly celkem dosáhnout výše 890 milionů dolarů.

Lidové hnutí NBA (v překladu znamená „záchrana údolí Narmady“)(od 1985)

Narmada je v současné době přehrazena na 50 kilometrech své délky, bylo zaplaveno 40 vesnic a náklady zatím dosáhly 1,7 miliard USD. Předpokládá se vyklizení dalších 60 vesnic a celkové náklady ve výši 7,7 miliard USD. Proti této stavbě se zvedl velký odpor - hnutí NBA (Narmada Bachao Andolan) kritizuje především bezohledné přesídlování obyvatel do neúrodných a suchých oblastí a zároveň vypracovalo alternativní projekty na využívání dešťové vody. NBA donutilo v březnu 1993 představitele SB vzdát se plánů na financování této stavby. Indická vláda nyní hledá nové finanční zdroje.

Vláda Gujaratu a Maharastry, centrální vláda

Všechny tyto vlády mají v úmyslu přehrady dostavět. Vláda státu Maharastra se snažila prosadit variantu s menším rozsahem zaplavení, Gujarat požadoval zaplavení většího území. Spor byl řešen kompromisem. Obyvatel (především Maharastry) se nikdo neptal, zda budou ochotni se vystěhovat. Bylo jim to rozkázáno, přičemž kompenzace pro ně je neadekvátní a nejistá. Zdá se že indické pojetí demokracie je poněkud nedemokratické.

Síly a události mimo region, ovlivňující vývoj sporu (geopolitika konfliktu)

Mimo regionálních aktérů měla na problém největší vliv Světová banka. Problém této instituce je v tom, že prakticky nemá žádnou zodpovědnost. V dokončení projektu jí pravděpodobně zabránila hrozba, že nedostanou finanční podporu od amerického kongresu, který je bezkonkurenčně nejvyšším přispěvatelem banky. Ten by byl k tomuto kroku dotlačen mezinárodním veřejným míněním, které bylo zburcované hnutím NBA a protesty obyvatel údolí Narmady. Protesty tedy alespoň touto cestou ovlivnili vývoj v oblasti.

Indická vláda v současnosti hledá finance jinde, takže se zdá, že ji veřejné mínění příliš nezajímá.

Alternativní řešení

Systém přehrad je ne řece Narmada stavěn zejména ze dvou důvodů. Za prvé to je vytváření velkého množství energie a za druhé pak zavlažování doposud nevyužitelných území zejména v oblastech Saurashtra a Kač v Gujaratu.

Výroba elektřiny: Tato otázka sebou nese dvě alternativní řešení, která předkládá NBA. Jsou to optimalizace velikosti přehrad s vlivem na výrobu elektrické energie, výšky přehradní nádrže, zaplavené plochy, ale i množství vody poskytované jednotlivým státům. Tato strategie je naplánována například pro rozestavěnou přehradu Sardar Sarovar (podrobnosti na www.narmada.org/ALTERNATIVES/AltSSP/Sppaper.html). Dalším projektem NBA v rámci získávání elektrické energie v údolí řeky armády jsou „Micro Hydel projects“ (mikrohydro elektrárny). První z nich byla instalována a spuštěna 15. srpna 2000 v Domkhedi. Její instalovaný výkon je 300 watů a bude zásobovat světlem asi 10 rodin

v oblasti. Celý systém spočívá v zadržování vody po deštivých obdobích v měsích a její pozdější využití k výrobě energie.

Zavlažování v suchých oblastech v Gujaratu: Podle NBA bylo zjištěno, že do oblastí, které mají být v Gujaratu zavlažovány se dostane méně než 10% vody sem směřující z SSD. A to navíc potrvá nejméně dalších 20 let než budou vybudovány zavlažovací kanály. Již dnes však v těchto oblastech některé vesnice dokáží obdělávat půdu. To podporují různé nevládní organizace i NBA. Ti poukazují, že k obdělávání půdy postačuje dobré hospodaření s vodou. Podle NBA není nutné stavět hluboké studny, aby se vesnice stala soběstačná, co se vody týče. Základem je zadržování dešťové vody, pěstování stromů a konzervování půdy.

Překážky vyřešení sporu

Největší překážkou k vyřešení sporu je v současné době neochota Indických vlád akceptovat jiná řešení problémů, než je to jejich. Neziskové organizace zabývající se problematikou údolí řeky Narmady navrhly celou řadu alternativních řešení, ale žádné doposud zatím nebylo akceptováno.

Dalším výrazným problémem je zacházení vlády s odsunutým obyvatelstvem. To nedostává slíbené odškodné a namísto svých úrodných polí dostávají semiaridní půdu.

Návrh řešení

Jako nejlepší řešení se v současnosti jeví vládní přehodnocení parametrů plánovaných přehrad a jejich co nejlepší sblížení s navrhovanými změnami dle NBA. Dále pak využití dalších alternativních plánů NBA jako výstavba sítě mikrohydro elektráren pro potřeby místních obyvatel a lepší využívání půdy a hospodaření s vodou v semiaridních oblastech Gujaratu.

Prameny:

<http://www.narmada.org/introduction.html>

<http://www.nadir.org/nadir/initiativ/agp/free/dams/narmada/>

<http://www.irn.org/wcd/narmada.shtml>

http://www.fivas.org/pub/power_c/k5.htm